PRINCE SCHOOL

...than Board, English & Hindi Medium, Class VI to XII (Science, Commerce, Arts & Agriculture
Piprali Circle, Sikar-332001 (Raj.), Helpline : 9610642222, 961067-2222
Website- www.princeeduhub.com, E-mail : princepipraliroad@gmail.com

Class - X

Maximum Time - 03 : 15 Hrs. **Subject - Sanskrit** **Maximum Marks : 80**

Model Paper - 01 : 2024-25

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः–

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामाङ्क अनिवार्यतो लेख्यः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि।

'खण्ड – अ'

प्र. 1 बहुविकल्पात्मक प्रश्नाः–

(i) 'शुचिपर्यावरणम्' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् संकलितः ? 1

(अ) लसल्लतिकातः (ब) ऋग्वेदसंहितातः (स) चरकसंहितातः (द) सामवेदसंहितातः

(ii) लोके महतो भयात् कः मुच्यते ? 1

(अ) बुद्धिमान् (ब) बलवान् (स) धूर्तः (द) कुशलः

(iii) वयोऽनुरोधात् कः लालनीयः भवति ? 1

(अ) शिशुजनः (ब) पुत्रः (स) पिता (द) मित्रम्

(iv) दुर्बलः वृषभः कुत्र पपात ? 1

(अ) वने (ब) क्षेत्रे (स) गृहे (द) ग्रामे

(v) मनुष्याणां शरीरस्थः महान् रिपुः कः ? 1

(अ) आलस्यम् (ब) बलम् (स) श्रमः (द) स्फूर्तिः

(vi) कः वातावरणं कर्कशध्वनिना आकुलीकरोति ? 1

(अ) काकः (ब) पिकः (स) मयूरः (द) बकः

(vii) न्यायाधीशस्य किम् नाम आसीत् ? 1

(अ) बंकिमचन्द्रः (ब) श्रीचन्द्रः (स) कृष्णचन्द्रः (द) राजचन्द्रः

(viii) ‘भूकम्पः + जायते’ इत्यस्य सन्धिपदमस्ति ? 1

(अ) भूकम्पो जायते (ब) भूकम्प जायते (स) भूकम्पो जायेत (द) भूकम्प जायेते

(ix) श्चुत्वसन्धेः उदाहरणमस्ति – 1

(अ) जगदीशः (ब) मनोहरः (स) सत्कारः (द) हरिश्शेते

(x) अनुस्वार सन्धेः उदाहरणमस्ति – 1

(अ) कश्चित् (ब) रामो हसति (स) धूमं मुञ्चति (द) हरी रम्यः

(xi) ‘योजकस्तत्र’ इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदोऽस्ति – 1

(अ) योजक + तत्र (ब) योजकः + तत्र (स) योजग् + तत्र (द) योजक् + तत्र

(xii) ‘अधः’ इति पदयोगे का विभक्तिः भवति ? 1

(अ) द्वितीया (ब) तृतीया (स) पञ्चमी (द) षष्ठी

(xiii) ‘परितः’ इति पदयोगे का विभक्तिः भवति ? 1

(अ) प्रथमा (ब) द्वितीया (स) पञ्चमी (द) सप्तमी

(xiv) ‘पर्यावरणम्’ इत्यत्र पदे कः उपसर्गः ? 1

(अ) अव (ब) अनु (स) आ (द) परि

(xv) ‘निर्गच्छति’ इत्यत्र उपसर्ग शब्दं च पृथक् कृत्वा लिखत – 1

(अ) नि + गच्छति (ब) निर् + गच्छति (स) नी + गच्छति (द) नीर् + गच्छति

(xvi) इष् धातोः लङ् लकारस्य रूपम् अस्ति – 1

(अ) इच्छेत् (ब) ऐच्छत् (स) इच्छतु (द) एषिष्यति

(xvii) ‘‘वयं कार्यं **<u>करिष्यामः</u>**’’ रेखांकितपदे को धातुः ? 1

(अ) क्री धातुः (ब) क्रि धातुः (स) कृ धातुः (द) करि धातुः

प्र.2 निर्देशानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत –

(i) मुनिः पुनरपि विशदी .... अकथयत् । (कृ + शतृ) 1

(ii) बुद्धिः .... तन्वि सर्वकार्येषु सर्वदा। (बल + मतुप्) 1

(iii) कोलाहलः न ....। (कृ + तव्यत्) 1

(iv) .... गृहं गच्छन्ति। (छात्र शब्दस्य प्रथमा विभक्ति – बहुवचनम्) 1

(v) .... रेखा श्रेष्ठा अस्ति। (युष्मद् शब्दस्य षष्ठी विभक्ति – बहुवचनम्) 1

प्र.3 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत –

परेषाम् उपकारः परोपकारः उच्यते। ''सर्वः स्वार्थं समीहते'' इत्यपि कस्यचित् कवेः उक्तिः अस्ति। स्वार्थाय सर्वेऽपि प्राणिनः जीवन्ति। किन्तु यस्य जीवनम् अन्येभ्यः अस्ति, अपरेषां प्राणिनां सुखाय यः प्रयतते, कष्टं सहते च वस्तुतः तस्यैव जीवनं सार्थकम् अस्ति। पश्य, गावः अन्येभ्यः दुग्धं प्रयच्छन्ति, अतः जनाः ''मातरः'' इति वदन्ति। नदी अपि स्वजलं स्वयं न पिबति, अन्येषां प्राणिनां कृते ददाति। मेघान् पश्यत। स्वजलं सर्वेभ्यः वितरन्ति। पुष्पाणि सर्वेभ्यः सुगन्धं वितरन्ति। वृक्षाः फलानि प्रयच्छन्ति। मातृसमा उपकारिणी का विद्यते जगति ? अतः स्वार्थं विहाय अन्येभ्यः जीवनमेव वरम् ।

(क) एकपदेन उत्तरत 1x2=2

(i) काः अन्येभ्यः दुग्धं प्रयच्छन्ति ? (ii) के स्वजलं सर्वेभ्यः वितरन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – 2x1=2

(i) कः परोपकार : कथ्यते ?

(ग) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। 1x1=1

(घ) भाषिककार्यम् 1x3=3

(i) 'अपरेषां प्राणिनाम्' इत्यत्र विशेषणपदं लिखत।

(ii) 'निरर्थकम्' इत्यस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।

(iii) 'वृक्षाः फलानि प्रयच्छन्ति' इत्यत्र ''प्रयच्छन्ति'' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं लिखत।

'खण्ड –ब'

प्र.4 बालकस्य कृते दुग्धम् आनय। रेखांकितपदे विभक्तिं तत्कारणं लिखत। 2

प्र.5 अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत। 2

(अ) 182 (ब) 535

प्र.6 संसारे ***विद्वांसः*** ज्ञानचक्षुभिः नेत्रवन्तः कथ्यन्ते। रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। 2

प्र.7 अधोलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषायां सप्रसङ्गं भावार्थं लिखत। 2

क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां,
देहस्थितो देहविनाशनाय।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः,
स एव वह्निर्दहते शरीरम्।।

प्र.8 अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः पदानि चित्वा पूरयत। 2

विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः।
अन्येषां वदने ये तु ते चक्षुर्नामनी मते।।

अन्वयः – अस्मिन् लोके (i)............एवं (ii) .... प्रकीर्तिताः। अन्येषां (iii)................ ये चक्षुः (स्तः) ते तु (iv)........... मते।

(वदने, विद्वांसः, नामनी, चक्षुष्मन्तः)

प्र. 9 स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात्। 2

प्र. 10 ''जननी तुल्यवत्सला'' इति पाठसारं हिन्दीभाषायां लिखत। 2

अथवा

''सौहार्दं प्रकृतेः शोभा'' इति पाठसारं हिन्दीभाषायां लिखत।

‘खण्ड – स’

प्र. 11 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत।

‘‘भो वासव ! पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि। सः दीनः इति जानन् अपि कृषकः तं बहुधा पीडयति। सः कृच्छ्रेण भारमुद्वहति। इतरमिवधुरं वोढुं सः न शक्नोति। एतत् भवान् पश्यति न ?’’ इति प्रत्यवोचत्। ‘‘भद्रे ! नूनम्। सहस्राधिकेषु पुत्रेषु सत्स्वपि तव अस्मिन्नेव एतादृशं वात्सल्यं कथम् ?’’ इति इन्द्रेण पृष्टा सुरभिः प्रत्यवोचत्।

(क) एकपदेन उत्तरत – **1x1=1**

वृषभं कः बहुधा पीडयति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – **1x2=2**

कस्य दैन्यं दृष्ट्वा सुरभिः रोदिति ?

(ग) भाषिककार्यम् **1x2=2**

(i) ‘सः कृच्छ्रेण भारमुद्वहति।’ इत्यत्र कर्तृपदं किम् ?

(ii) ‘सहस्राधिकेषु पुत्रेषु सत्सु।’ इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

अथवा

विचित्रा दैवगतिः । तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः । तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम् आदाय पलायितः। चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशङ्कया तमन्वधावत् अगृह्णाच्च, परं विचित्रमघटत् । चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत ‘‘चौरोऽयं चौरोऽयम्’’ इति। तस्य तारस्वरेण प्रबुद्धाः ग्रामवासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन् वराकमतिथिमेव च चौरं मत्वाऽभर्त्सयन्। यद्यपि ग्रामस्य आरक्षी एव चौरः आसीत्। तत्क्षणमेव रक्षापुरुषः तम् अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्।

(क) एकपदेन उत्तरत **1x1=1**

ग्रामवासिनः कम् चौरं मत्वाऽभर्त्सयन् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत **1x2=2**

रक्षापुरुषः अतिथिं किम् प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत् ?

(ग) भाषिककार्यम् – **1x2=2**

(i) ‘‘विचित्रा दैवगतिः’’ इत्यत्र विशेष्यपदं किम् ?

(iii) ‘‘ग्रामवासिनः स्वगृहात् निष्क्रम्य तत्रागच्छन्’’ इत्यत्र क्रियापदं किम् ?

प्र.12 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत।

य इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च।
न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च।।

(क) एकपदेन उत्तरत **1x1=1**

जनः कस्य श्रेयः इच्छति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत **1x2=2**

परेभ्यः कदापि किम् न कुर्यात् ?

(ग) भाषिककार्यम् – **1x2=2**

(i) मानवः आत्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च इच्छति। इत्यत्र कर्तृपदं किम् ?

(iii) ‘सः प्रभूतानि सुखानि इच्छति’। इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

अथवा

रे रे चातक ! सावधानमनसा मित्र क्षणं श्रूयता–

मम्भोदा बहवो हि सन्ति गगने सर्वेऽपि नैतादृशाः।

केचिद् वृष्टिभिरार्द्रयन्ति वसुधां गर्जन्ति केचिद् वृथा,

यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं वचः।।

(क) **एकपदेन उत्तरत** **1x1=1**

गगने बहवः के सन्ति ?

(ख) **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1x2=2**

कस्य पुरतः दीनं वचः न ब्रूयात् ?

(ग) **भाषिककार्यम् –** **1x2=2**

(i) गगने सर्वे मेघाः जलदायकाः न सन्ति ? इत्यत्र क्रियापदं किम् ?

(iii) 'दीनं वचः' इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?

प्र.13 **अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत।**

रामः – अहमत्र भवतोः जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि।

लवः– न हि जानाम्यस्य नामधेयम्। न कश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति ।

रामः – अहो माहात्म्यम्।

कुशः – जानाम्यहं तस्य नामधेयम्।

रामः – कथ्यताम्

कुशः – निरनुक्रोशो नाम...........

(क) **एकपदेन उत्तरत् –** 1x1=1

जनकः नामतो वेदितुमिच्छामि इति कः वदति ?

(ख) **पूर्णवाक्येव उत्तरत –** 2x1=2

'अहो माहात्म्यम्'' इति श्रुत्वा कुशः किं वदति ?

(ग) **भाषिककार्यम्** 1x2=2

(i) ''भवतोः जनक नामतो वेदितुमिच्छामि'' वाक्येऽस्मिन् सर्वनामपदं किम् ?

(ii) ''अस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति।'' इत्यत्र विशेष्यपदं किम् ?

अथवा

काकः – रे परभृत् ! अहं यदि तव संततिं न पालयामि तर्हि कुत्र स्युः पिकाः ? अतः अहम् एव करुणापरः पक्षिसम्राट काकः।

गजः – समीपतः एवागच्छन् अरे ! अरे ! सर्वां वार्ता श्रृण्वन्नेवाहम् । अत्रागच्छम् । अहं विशालकाय, बलशाली, पराक्रमी च। सिंहः वा स्यात् अथवा अन्यः कोऽपि वन्यपशून् तु तुदन्तं जन्तुमहं स्वशुण्डेन पोथयित्वा मारयिष्यामि। किमन्यः कोऽप्यस्ति एतादृशः पराक्रमी । अतः अहमेव योग्यः वनराजपदाय ।

वानरः – अरे ! अरे ! एवं वा (शीघ्रमेव गजस्यापि पुच्छं विधूय वृक्षोपरि आरोहति।)

(क) **एकपदेन उत्तरत् –** 1x1=1

काकः कस्य संततिं पालयति ?

(ख) **पूर्णवाक्येव उत्तरत –** 2x1=2

गजः कीदृशः अस्ति ?

(ग) **भाषिककार्यम्** 1x2=2

(i) 'सर्वां वार्ता श्रृण्वन्नेवाहम् अत्रागच्छम् । इत्यत्र कर्तृपदं किम् ?

(ii) गजः वन्यपशून् तुदन्तं जीवं स्वशुण्डेन पोथयित्वा मारयिष्यति। इत्यत्र क्रियापदं किम् ?

प्र.14 **यथानिर्देशम् उत्तर लिखत –** 3

(क) पीतम् अम्बरं यस्य सः (समस्तपदं लिखत)

(ख) उपकृष्णम् (समासविग्रहपदं लिखत)

(ग) कृष्णसर्पः (समासस्य नाम लिखत)

प्र. 15 **मञ्जूषायाः प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः वाक्यानि पूरयत।** 3

(तत्र, अपि, सर्वत्र)

(i) वर्षाकाले.................. जलोपप्लवः भवति।

(ii) ....कुशलं महाराजस्व।

(iii) योजक............. दुर्लभः ।

'खण्ड – द'

प्र.16 स्वं रमेशचन्द्रं मत्वा राजकीय – उच्च माध्यमिक विद्यालयस्य भरतपुरस्य प्रधानाचार्याय स्थानान्तरण प्रमाण पत्र प्राप्त्यर्थम् प्रार्थनापत्रं लिखतु। 4

अथवा

भवती कनकग्रामवासिनी रेखा स्वीकीया सखीम् अंकिता प्रति 'संस्कृतभाषा शिक्षणम्' इति विषये अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापदसहातया पूरयित्वा लिखतु।

(कनकग्रामः अस्माकम्, इच्छति, रेखा, पृथक्, पठित्वा, प्राप्तम्, सुगन्धम्)

(i) ....

प्रिय अंकिते! दिनांङ्कः 08/01/2025

नमस्ते।

भवत्या पत्रम् (ii)..................... भवती संस्कृतभाषां पठितुम् (iii) ....। एषा भाषा वैज्ञानिकी । संस्कृतम् (iv)....................देशस्य प्रसिद्धा भाषा। भारतीय संस्कृतेः संस्कृतम् (v) ....कर्तुम् तथैव न शक्यते तथा पुष्पेभ्यः (vi)........................ ।अतः भवती अपि संस्कृतं पठ्तु एवं च (vii) ....प्रचारं करोतु।

भवत्याः प्रियसखी

(vii) ....

प्र. 17 अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन अष्टवाक्यानि 'उद्यानस्य विषये' लिखत। 4

[वृक्षाः, गृहाणि, गावः, जलाशयः, हंसाः, पृष्ठतः, नौका, बालिका, जलम्, पुरुषः, स्त्री, नदी]

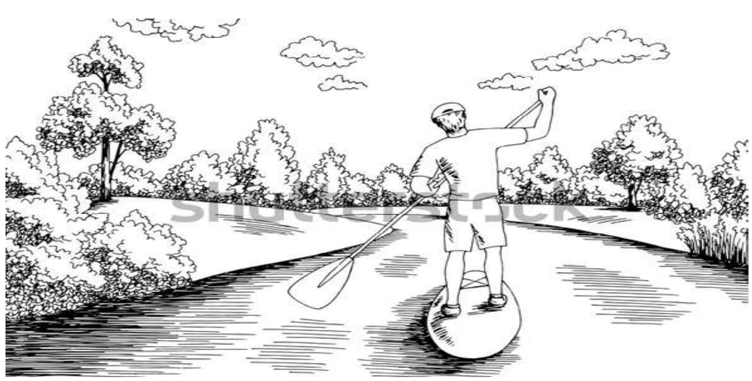

अथवा

मञ्जूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा 'धूम्रपान-निवारणाय' इति विषये गुरुशिष्ययोः वार्तालापं पूरयत –

[गन्तुम्, अस्य, तुभ्यं, धूम्रपानं, स्वास्थ्य, प्रेरणीयाः, मया, दुर्व्यसनस्य]

सोहनः – गुरुवर। अहं पश्यामि विद्यालये केचन छात्राः............कुर्वन्ति।

गुरुः – वत्स! धूम्रपानं ....विनाशकमस्ति।

सोहनः – गुरुवर। कोऽस्य................निवारणोपायः।

गुरुः – पुत्र ! जन – जागृतिरेव.....................दुर्व्यसनस्य निवारणोपायः ।

सोहनः – गुरुवर ! .... किं करणीयम् ?

गुरुः – त्वया छात्राः ....यत् अस्माभिः धुम्रपानं न करणीयम्।

सोहनः – गुरुवर ! एवमेव करोमि । अधुना अहं..............इच्छामि।

गुरुः – वत्स ! महत्त्वपूर्णं विषयोपरि वार्ता कर्तुं................धन्यवादं ददामि।

प्र.18 अघोलिखितेषु वाक्येषु केषाञ्चित् चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुरुत। 4

(i) विद्यालय के पास गाँव है।

(ii) राजमार्ग के दोनो ओर वृक्ष हैं।

(iii) सुरेश कुत्ते से डरता है।

(iv) वे दोनो बाजार जाते है।

(v) तुम सब यहाँ ही पढ़ो।

(vi) हम सब घर जायेंगे।

प्र.19 अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति । यथाक्रमं संयोजकं कृत्वा लिखत – 3

(i) सः प्रतिदिनं बहून् पशून् हत्वा खादति स्म।

(ii) एकदा यदा शशकस्य क्रमः आगतः, तस्य विलम्बागमनेन सिंहः कुपितः जातः ।

(iii) सिंहः जले स्वप्रतिबिम्बं दृष्ट्वा तस्मिन् कूपे अकूर्दत् ।

(iv) कस्मिंश्चित् वने एकः सिंहः वसति स्म।

(v) तदा सर्वे पशवः विचारं कृत्वा प्रतिदिनं सिंहस्य पार्श्वे भोजनार्थम् एकं पशुं प्रेषयितुं निश्चितवन्तः ।

(vi) तदा चतुरः शशकः सिंह कूपस्य समीपम् अनयत् ।

(vii) अतः लोके प्रसिद्धं 'बुद्धिर्यस्य बलं तस्य' इति ।

अथवा

अधः मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन षड्वाक्यानि 'संस्कृत–भाषायाः महत्त्वम्' विषये लिखत।

[ज्ञानवर्धनाय, कथाः, श्लोकाः, आवश्यकम्, जननी, ज्ञानं, वेदाः, रामायणम्]